

Úvod šestinedělky: Význam obřadu v lidové tradici a v liturgii církve

Michaela Vlčková

Úvod šestinedělky patřil k nejvýznamnějším rituálům v životě českého a moravského lidu od středověku až do konce 19. století. O této skutečnosti nás přesvědčují nejen obřadní prvky lidové tradice, ale i fakt, že formuláře pro obřad žehnání matky po porodu byly řazeny v liturgických knihách mezi svátosti a žehnání provázející podstatné životní mezníky, jako bylo uzavření manželství, křest a pohřeb. Církevní obřad žehnání matky byl protkán mnoha lidovými zvyky, obojí tak tvořilo nedílný celek, rituální komplex provázející přechod ženy ze situace šestinedělky jako osoby vyloučené z místního společenství, omezené mnohými zákazy a tabu, do situace ženy-matky, přijaté v tomto společenském postavení.

Cílem tohoto textu je poukázat na odlišné akcenty v přístupu k významu obřadu v pohledu lidové víry, zrcadlící se v lidových obřadech, ve srovnání s významem, který obřadu přisuzovala církev v období 16.–20. století. Jako východisko k interpretaci významu obřadu bude užito textů liturgických knih církví, které působily na území Čech a Moravy, dále homiletické literatury a teologicky zaměřených časopisů a příruček komentujících význam obřadu a jeho jednotlivých prvků. Pozornost bude věnována především liturgii katolického obřadu žehnání matky, z něhož se odvozují obřady úvodu šestinedělky dalších konfesí. Co se týká významu lidových prvků vztahujících se k obřadu úvodu šestinedělek, jedná se o téma, které už je poměrně dobře popsáno; můžeme zde navázat na studie A. Václavíka¹, A. Navrátilové², M. Melkesové³ a dalších. Proto se text nezabývá popisem lidových obřadů, pozornost je zaměřena především na prvky církevního obřadu žehnání matky po porodu, jeho původ, podobu a význam z pohledu církve. Rovněž nebude věnována patřičná pozornost socio-

-
- 1 VÁCLAVÍK, A. Geneze obřadních plachet, koutnice a úvodnice, FERDIŠ, D. (ed.) *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*, Praha 1958, s. 482–529.
 - 2 NAVRÁTILOVÁ, A. K analýze tendencí vývoje rodinných obřadů na současné vesnici, obřady spojené s narozením, *Český lid* 71, 1984, s. 29–36; *ibid.* K duchovním a sociálním základům rituálního ukončení šestinedělí, *Religio: Revue pro religionistiku* 5, 1997, s. 47–58; *ibid.* *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004.
 - 3 MELKESOVÁ, M. Křtiny a úvod ve venkovském prostředí raného novověku, *Historický obzor* 14, 2003, s. 262–276.

kulturním souvislostem, např. vysoké úmrtnosti rodiček a novorozenců, manželské a mimomanželské plodnosti a dalším jevům, které měly přímý vliv na vývoj rituálních prvků spojených s naším tématem. I tyto jevy jsou poměrně dobře popsány.⁴

Podrobnější zpracování tohoto tématu může být považováno za přínosné také vzhledem k určitým nejasnostem, které se objevují v české etnologické literatuře, především ohledně původu obřadu. A. Navrátilová⁵, stejně jako ve starších studiích A. Václavík⁶ a L. Niederle⁷, odvozují původ úvodu šestinedělky od očištných rituálů starých Slovanů. Odvolávají se přitom shodně na monografii J. Bystroně.⁸ Tyto obřady u Slovanů s největší pravděpodobností existovaly, podobně jako u mnoha jiných národů, kde byla rodička pokládána za nečistou, a proto izolována a po stanoveném období očišťována. Historie obřadu úvodu šestinedělek má ale za sebou složitější vývoj. Má kořeny v židovské tradici očišťování rodiček, souvisí bezprostředně s anticko-křesťanským pojetím menstrující ženy a šestinedělky jako nečisté a s negativním hodnocením sexuality, které od prvních staletí prolíná i do křesťanské liturgie a nabývá konkrétní tvar v podobě obřadu žehnání matky po porodu. Obřad byl součástí západní i východní liturgie a v 9. století byl již všeobecně rozšířen v různých zemích Evropy i mimo ni. Nezdá se tudíž, že by byl specificky ovlivněn zvyky starých Slovanů. Názor, že obřad navazuje na pohanské lustrační rituály se objevuje i u jiných badatelů, ale lze jej označit za poměrně okrajový.⁹

ÚVOD ŠESTINEDĚLKY V LITURGICKÝCH KNIHÁCH

Obřad úvodu šestinedělky nalezneme v katolických liturgických knihách, 11. století počínaje, pod názvem *Introducere mulierem post partum in ecclesiam, Benedictio ad introducendam post partum mulierem, zřídka ad purificandam mulierem*.¹⁰ Již tyto názvy nám prozradí hlavní významy liturgického obřadu. Také v liturgických knihách užívaných v Čechách a na Moravě najdeme formuláře pro žehnání matky v různých situacích. Pražské rituály a olomoucké agendy z období 16.–18. století nabízí, kromě běžného obřadu uvedení matky do kostela na konci šestinedělí (*Introductio mulieris ad*

4 ČADKOVÁ, K. — LENDEROVÁ, M. — STRÁNÍKOVÁ, J. (eds.) *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006; HORSKÝ, J. — SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*, Praha 1997; LENDEROVÁ, M. a kol. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002; LENDEROVÁ, M. — RÝDL, K. *Radostné dětství? Dítě v Čechách 19. století*, Praha 2006.

5 NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004, s. 129.

6 VÁCLAVÍK, A. *Geneze obřadních plachet, koutnice a úvodnice*, FERDIŠ, D. (ed.) *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*, Praha 1958, s. 492.

7 NIEDERLE, L. *Život starých Slovanů I: Slovanské starožitnosti*, Praha 1911.

8 BYSTRONĚ, J. S. *Slowianskie obrzędy rodzinne*, Krakow 1916.

9 RIEDER, P. M. *On the Purification of Women, Churching in Northern France 1100–1500*, New York 2006, pp. 22, 36.

10 Je doloženo také jako *intronisatio*, jako analogie s žehnáním nevěsty, v němčině se užívá také výraz *Aussegnung, Hervorsegnung* či *Fürsegnung*; viz FRANZ, A. *Die Kirchlichen Benediktionen im Mittelalter II*, Graz 1960, S. 229.

*ecclesiam post partum*¹¹, *De benedictione mulieris post partum*¹², *Ritus benedicendi mulierem post partum*¹³, *Modus introducendi mulierem post partum*¹⁴), také formuláře pro žehnání rodičkám, které byly v důsledku těžkého porodu upoutány na lůžko (*Benedictio mulieris in partu aegrotantis*¹⁵) a rovněž ženám, které zemřely při porodu nebo během šestinedělí (*Ad introducendam mulierem in partu mortuam*¹⁶, *Benedictio mulieris in partu defunctae*¹⁷, *Benedictio mulieris in partu mortuae, ejusdemque indroductio ad ecclesiam*¹⁸).

V osmdesátých letech 19. století se objevuje v pražských rituálech žehnání matky, jejíž dítě zemřelo.¹⁹ Formulář pro úvod svobodné matky (*Ritus introducendi mulierem cum prole extra conjugium nata Ecclesiam accedentem*), obsažený v rituálu z roku 1846 pro královéhradeckou diecézi, dokládá, že zákaz udílet svobodným matkám církevní žehnání nebyl zdaleka všemi duchovními respektován a v některých regionech bylo jeho porušování dokonce pravidlem.

Ještě větší pestrost vykazují evangelické agendy. Lutherská agenda: *Pořádek práce* z roku 1798 nabízí formuláře pro úvod šestinedělky: s dítětem živým; bez dítěte, které pokřtěno bylo; bez dítěte, které křtu svatého nedošlo; úvod šestinedělky nemocné doma a šestinedělky nepoctivé. *Agenda Církve české reformované* z roku 1783²⁰ rovněž obsahuje *Pořádek uvádění šestinedělek*.

Jedenáct různých formulářů pro velmi specifické situace obsahuje *Agenda, to jest práce církevní kněží církve evanjelické dle augšpurského vyznání česko-slovenské* z roku 1922.²¹ Nalezneme zde: úvod šestinedělek s prvorozeným dítětem živým, s dítětem živým, bez dítěte, které bylo pokřtěné, bez dítěte, které křtu nedošlo, s dvojčaty živými, po velmi nebezpečném porodu, úvod šestinedělky, která nemůže se žádného dítěte dočlovati, úvod šestinedělky velmi chudé a časté porody mající, s dítětem nezdravým, společný úvod šestinedělek, z nichž některé děti mají a jiné ne, šestinedělky nemocné, nepoctivé.

11 *Obsequiale sive benedictionale*, Norimberg 1520, fol. VIII–XX, *Rituale Pragense*, Praga 1585.

12 *Rituale Pragense*, Praga 1642, p. 303–305; *Rituale Romano-Pragense*, Praga 1731, p. 435–439.

13 *Rituale Franciscanum*, Praga 1688, p. 472–475.

14 *Agenda caeremonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis ad usum eiusdem dioecesis*, Cracovia 1585, p. 149–151.

15 *Obsequiale sive benedictionale*, Norimberg 1520, fol. XVI–XVIII, *Rituale Pragense*, Praga 1585; *Rituale Romano-Pragense*, Praga 1731 p. 429–434.

16 *Agenda seu modus administrandi sacramenta: Secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis ad usum eiusdem dioecesis*, Cracovia 1585, p. 152–153; *Agenda caeremonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis ad usum eiusdem dioecesis*, Cracovia 1585, p. 152–153; *Agenda seu rituale Olomucense*, Bruna 1694, p. 268–270.

17 *Rituale Pragense*, Praga 1642, p. 134–135.

18 *Rituale Romano-Pragense*, Praga 1731, p. 439–441.

19 Pod názvem *Benedictio mulieris post partum prole mortua, ubi moris est*, což napovídá, že se jedná o obřad, který nebyl v této době všeobecně rozšířen, ale byl zvykem vázaným na konkrétní regiony. V tom nás utvrzuje i skutečnost, že v moravských agendách z tohoto období tento formulář nenajdeme.

20 *Agenda, tj. pořádek křtění*, Praha 1783, s. 36–38.

21 *Agenda, to jest práce církevní kněží církve evanjelické dle augšpurského vyznání česko-slovenské*, Turčianský Martin 1922, s. 201–214.

Dále bychom mohli uvést *Agendu, čili způsoby přísluhování pro reformované sbory v Čechách a na Moravě* z roku 1881²², která počítá jednak s úvodem matky s dítětem a jednak s případem, že dítě zemřelo. *Příručka bohoslužebná pro Českobratrskou církev evangelickou* z roku 1922²³ obsahuje formulář pro úvod matky dítěte pro tyto situace: Když matka byla přítomna křtu, právě před tím vykonaném; když matka poprvé jde do chrámu Páně a dítě, přijavší dříve křest svatý, žije; když dítě po křtu zemřelo, když se dítě narodilo mrtvé nebo zemřelo před křtem. *Kniha modliteb a služebnosti Českobratrské církve evangelické* z roku 1953²⁴ uvádí dva formuláře pro úvod matky: když matka po prvé jde do chrámu Páně a dítě, přijavší dříve křest žije, přičemž se nerozlišuje, zda se uděluje ve spojení se křtem nebo odděleně, obě varianty jsou možné a dále formulář pro případ, že dítě zemřelo, již se nerozlišuje, zda bylo pokřtěno či ne.

V liturgii pravoslavné církve se obřad úvodu šestinedělky zachoval až do současnosti. Po narození dítěte se udílí tři žehnání. První je žehnání šestinedělky v první den po porodu, druhé je žehnání udílené dítěti osmý den po porodu, kdy dítě dostává jméno, a třetí je žehnání při příležitosti úvodu rodičky do chrámu.²⁵ Z liturgie katolické církve zmizel úvod šestinedělek v rámci liturgické reformy vytyčené *Druhým vatikánským koncilem*. Byl formálně nahrazen požehnáním matce (otci a všem přítomným) na konci křestního obřadu dítěte.²⁶

VÝZNAM OBŘADU Z LITURGICKO-TEOLOGICKÉHO HLEDISKA

První zmínky o obřadu žehnání matky v západní liturgii pocházejí z 9. století. Obřad měl původně především purifikační význam. Rodička byla z důvodu poporodního krvácení považována za nečistou a pro dobu šestinedělí pro ni platil zákaz vstupu do kostela, účasti na bohoslužbách a povinnost zdržet se pohlavního styku. Obřad ukončoval toto období a představoval slavnostní okamžik, při němž matka přijala požehnání a navracela se do místního společenství.

Křesťanská liturgie do jisté míry navazuje na židovské kultické předpisy ohledně očišťování žen po porodu, zaznamenané v *Lv 12*, podle nichž rodička nesměla po stanovenou dobu vstupovat do chrámu a dotýkat se posvátných předmětů. Nečistého stavu byla zproštěna až oběťmi, které za ni vykonal kněz podle předpisů zákona. Podobně jako jiné judaizující prvky se záhy objevuje zákaz účasti na bohoslužbě rodičkám v praxi rané církve. Prvotně je, podobně jako v židovském kultu, dáno obavou

22 *Agenda, čili způsoby přísluhování pro reformované sbory v Čechách a na Moravě*, Vídeň 1881, s. 243–248.

23 *Příručka bohoslužebná pro českobratrskou církev evangelickou II.*, Praha 1922, s. 212–216.

24 *Kniha modliteb a služebnosti Českobratrské církve evangelické*, Praha 1953, s. 160–161.

25 *Rukověť posvátných obřadů pravoslavné církve*, Praha 2010, s. 74–75.

26 Obnovený římský benedikcionál z roku 1984 obsahuje žehnání matky po porodu (*Ordo benedictionis mulieris post partum*) určený pro matky, které se nemohly zúčastnit křtu dítěte. Jedná se o obřad žehnání oproštěný od rituálních prvků, které byly charakteristické pro úvod šestinedělky. V českém *Benedikcionále* z roku 1994 toto žehnání nenajdeme, v *Obřadech žehnání* vydaných v roce 1913 je zastoupený.

z poskvrnění posvátného prostoru chrámu a posvátných mysterií znečišťující materií krve. Křesťanští autoři počínaje *Origenem*²⁷ však obrací pozornost jiným směrem. V popředí již „nefiguruje“ kultická nečistota způsobená krvácením, ale především morální poskvrnění spojené s početím dítěte. Žena má na konci šestinedělí podstoupit očištný obřad především kvůli poporodnímu krvácení a dále proto, že manželský styk a pohlavní žádost spojená s početím dítěte, které žena porodila, jsou teology často hodnoceny jako hříšné.

První doklady o obřadu očišťování rodiček pocházejí z 9. století a první texty obřadu žehnání po porodu z 11. století. *Pseudo-Theodorův penitenciál* (9. století) ukládá šestinedělkám, aby přišly po uplynutí 40 dnů po porodu do kostela se svící a dary. Tento pokyn nasvědčuje tomu, že byl ve francouzské oblasti vyvinut obřad, při němž se šestinedělka veřejně navracela do církevní obce. Rovněž v německy mluvících oblastech byl již v 9. století všeobecně rozšířen obyčej, při kterém byla první šestinedělčina návštěva v kostele spojena se slavnostním díkůvzdáním a církevním žehnáním.²⁸ Honorius z Autun (12. století) zmiňuje slavnostní návštěvu kostela šestinedělkou jako úkon díkůvzdání a následování Panny Marie, která přichází 40 dnů po porodu do chrámu s dary pro předepsanou oběť.²⁹

To, že šestinedělky vstupovaly do kostela s rozsvícenými svícemi a s dary, ukazuje, že očišťování rodiček získává nový význam. Stává se úkonem následování Panny Marie. Nelze přehlédnout spojitost se svátkem očišťování Panny Marie, tedy Hromnic, kde můžeme hledat kořeny obyčeje přinášet zapálenou svící při první šestinedělčině návštěvě kostela a do jisté míry i původ obřadu samotného.

PURIFIKACE

Při interpretaci významu lidových zvyků pojících se k úvodu šestinedělky je nezbytné brát zřetel na specifické postavení ženy v šestinedělí. Šestinedělka je tabuizovanou osobou, je hodnocena jako bytost, která je v ohrožení ze strany démonických sil, ale zároveň ohrožuje své okolí. Je osobou, která je nebezpečná a je v nebezpečí.³⁰ Proto je její chování omezeno mnoha zákazy, je izolována, aby neohrožovala své okolí a nebyla vystavena nebezpečí. U evropských národů má většina rituálů, spojených s narozením dítěte a období šestinedělí, ochranný charakter. Představy o ohrožujícím působení démonických sil v období šestinedělí je jistě třeba „čist“ na pozadí vysoké úmrtnosti rodiček i novorozenců dané špatnými hygienickými podmínkami, absencí lékařské péče a pověřenými praktikami často zhoršujících celou situaci.

Úvod představuje rituál ukončující toto mezní období. Je možné jej označit za *purifikační rituál*, který působí podle lidových představ očistu rodičky ve smyslu vymanění se z tohoto nebezpečného stavu. Purifikační a apotropaický charakter má většina lidových zvyků, provázejících církevní obřad a především cestu matky do kostela. Obecně lze říci, že jak se během středověku měnilo chápání církevního ob-

27 Origenes: In Leviticum, *Homilia VIII*, 3, PG 17, 229.

28 FRANZ, A. *Die Kirchlichen Benediktionen im Mittelalter II.*, S. 219.

29 HONORIUS Z AUTUN, *Gemma animae*, lib. III., c. 24, PL 172, p. 649.

30 FRAZER, J. G. *Zlatá ratolest*, Praha 2012, s. 216.

řadu, měnila se i jeho podoba, tedy především texty žehnání. Nutnost purifikace rodičky jako zásadní význam úvodu šestinedělky ustupuje do pozadí ve prospěch chápání obřadu jako díkůvzdání Bohu za narození dítěte a znovunabytí zdraví rodičky.

Purifikační motivy najdeme také ve zmíněných formulářích katolických liturgických knih pro žehnání matky, užívaných v Čechách a na Moravě. V rituálech z období před liturgickou reformou tridentského koncilu se setkáváme výslovně s chápáním obřadu jakožto očištného rituálu.³¹ Orace těchto formulářů vyjadřují prosbu o požehnaní pro matku, která přichází do chrámu, aby byla představena Bohu, a to za účelem očištění.³² Modlitba *aufer a nobis (ab ea)* vyjadřuje prosbu o očistu rodičky od hříchu. Kněz ji proslovoval po uvedení šestinedělky do kostela a úkonu *aspersion*.

Tyto výslovné zmínky purifikace mizí po recepci římské předlohy obřadu³³ vydané po roce 1614. Nebylo to jistě náhodou, nýbrž ve snaze prosadit pojetí obřadu jako díkůvzdání. Zůstávají zde však gesta, která byla pro lid, který nerozuměl latinským modlitbám, hlavním klíčem k porozumění významu obřadu. Šestinedělka očekává kněze před vchodem do kostela, klečí, v rukou drží zapálenou svíci. Kněz ji kropí svěcenou vodou, podává jí štólu a uvádí ji dovnitř, kde opět následují modlitby. To, že očekává kněze v kleče, můžeme chápat jako kající postoj. Naznačuje, že rodička přichází, aby byla zproštěna hříchu. Nemůže vejít sama dovnitř, ale čeká venku jako ta, která je vyloučena z křesťanské obce a musí být zpět oficiálně uvedena příslušnou autoritou. Její „nečistý stav“ je vyjádřen také tím, že ji kněz nevede za ruku, jak bylo původně zvykem, ale uvádí ji pomocí štóly, jejíž jednu část podává ženě. Štóla je tak výrazem nejen autority kněze, ale také výrazem distance mezi ženou „v nečistém stavu“ a knězem žijícím v celibátu. Tyto projevy zůstávají součástí obřadu až do jeho zrušení v šedesátých letech 20. století. Jejich prostřednictvím zůstala fixována také představa rodičky jako nečisté osoby.

Jinak je tomu v evangelických agendách. Liturgické texty potvrzují skutečnost, že reformační církve, následujícíce Martina Luthera, představu o nečistém stavu šestinedělky odvrhly. V agendách těchto církví, působících na našem území, nenajdeme žádné zmínky o úvodu ve smyslu purifikačního rituálu a nejsou zde zastoupená očištná a kající gesta jako v katolickém obřadu.

Další zdroj informací ohledně chápání významu obřadu úvodu šestinedělky z pohledu církve představuje homiletická literatura. V českých postilách z období 16.–18. století se objevuje téma očišťování rodičky především v souvislosti s očišťováním Panny Marie v kázáních určených pro svátek Hromnic, a to především jako „druhá strana mince“ opěvování čistoty Panny Marie. Panna Maria nebyla dle teologických traktátů poskvrněna ani poporodním krvácením, ani způsobem početí dítěte, zatímco jiné ženy ano. V. Š. Berlička uvádí, že Panna Maria počala a porodila Krista

31 Pražské: *Obsequiale sive benedictionale*, Norimberg 1520; *Rituale Pragense*, Praga 1585; *Obsequiale sive benedictionale 1520, 1585, Rituale Pragense 1585*; olomoucké: *Agenda 1585, Agenda caeremonialia 1586, Agenda seu rituale Olomucense 1694*.

32 ... *benedicere dignare hanc famulam tuam, post partum tibi Domino nostro ad templum tuum purificandi gratia praesentatam*. Požehnej této své služebnici, která je tobě, našemu Pánu, představena (odevzdána) po porodu v tvém chrámu, aby byla očištěna.

33 *De benedictione mulieris post partum* z RitRom 1614.

působením Ducha svatého, zázračným způsobem. Zůstala pannou a proto nepodléhá zákonu zavazující „nečistotné a očišťování potřebující ženy“.³⁴ V. Šteyer zdůrazňuje, že podstoupila obřad očišťování z poslušnosti zákonu: „Nebo vidouc zajisto, že jí to přikázání nezavazuje, jakožto tu, která z mužského semene nepočala, chtěla však předce se očišťovati, jako by byla v nečistotě počala, následujíc v poslušenství synáčka svého, který nebyv povinen obřízku podstoupiti, přece ji podstoupil“ a jako další důvod uvádí jakousi solidaritu s ostatními rodičkami, kterou Panna Maria projevuje splněním tohoto přikázání: „A aby jiným ženám za rovnou držela, zachovajíc jim obecné nařízení... Pročež když se naplnilo dní čtyrydceti, bezevšeho odkládání s neobyčejnou veselostí na cestu k Jeruzalému se dala, nesouc synáčka na loktech svých, od něhož se tak velikému poslušenství naučila“.³⁵

Otázkou je, nakolik kazatelé vztahovali formy znečištění také k soudobým rodičkám a nakolik o nich psali pouze kvůli tomu, aby vysvětlili důvod Mariina očišťování v chrámu. Úvod šestinedělek je v textech kázání chápán především jako zbožné následování Panny Marie, paradoxně však uchovává představu o tom, že ženy v šestinedělí jsou nečisté a potřebují být očištěny. Že tato představa nebyla s nástupem novověku zdaleka překonána, dokládá kritika z pera evangelického kazatele P. M. Zámrského, který zmiňuje, že šestinedělky jsou považovány před Bohem za nečisté, ohavné, opuštěné, vystavené moci satana a schopné působit svým dotykem znečištění posvátných (zvláště kostelních) předmětů. P. M. Zámrský rozhodně tyto představy a pověřené praktiky s nimi spojené odmítá. Zdůrazňuje, že smyslem Mojžíšova zákona není duchovní, ale tělesná nečistota.³⁶

Téma očišťování rodiček nezmizelo ani ze stran liturgických příruček 19. a 20. století. A. Šrůtek výslovně charakterizuje úvod jako purifikační obřad: „Kněz vykonává nad nimi modlitby od církve sv. ustanovené ... a jestli matka hříchem pokálena jest, skrze vstoupení do té svatyně a skrze modlitbu církve a pokropením posvátnou vodou od něho očištěna byla ...Ouvod šestinedělek křesťanských má cosi podobného s obyčejem starozákonním, jenže nyní zcela něco jiného vyznamenává. Matce křesťanské, když porodí, není žádného očišťování třeba, a to proto, že křesťanství žádnou jinou nečistotu neuznává, než hřích, a ani za dítě není oběti potřebí...“³⁷ Tato zmínka nás upozorňuje, že ještě na sklonku 19. století nebylo v otázce nečistoty šestinedělek mezi laickou veřejností zcela jasno. Obřad úvodu byl stále ještě chápán do jisté míry jako obřad purifikační, při němž je matka prostřednictvím rituálního vstupu do kostela a kropení svćenou vodou očišťována od hříchu.

APOTROPAICKÝ CHARAKTER

Strach z působení démonických bytostí na rodičku, dítě i jejich okolí nebyl pouze součástí lidové víry. Satan, jeho pomahači (a hlavně pomahačky — jedná se o období

³⁴ BERLIČKA, V. Š. *Postilla, jak kostelní, tak domácí*, Praha 1668, s. 35.

³⁵ ŠTEYER, V. *Postylla Katolická*, Praha, 1695, s. 572–573.

³⁶ ZÁMRSKÝ, P. M. *Postilla evangelická*, Praha 1592, s. 1115.

³⁷ ŠRŮTEK, A. *Liturgika, čili sv. Obřady neb ceremonie, kterýchž užívá sv. Církev katolická při veřejných službách Božích*, Praha 1852.

„honu na čarodějnice“) je tématem, k němuž se v období raného novověku vyjadřují také teologové. Můžeme však konstatovat, že rituální úkony s apotropaickým motivem najdeme především v lidových obřadech a v magickém chápání církevního obřadu. V textech žehnání se tento motiv objevuje jen velice zřídka.

V textu *De benedictionis* z RitRom 1614, který byl záhy přejet do pražských rituálů, se vkládá mezi verše přímluv prosba za ochranu před nepřitelem a synem nepravosti.³⁸ Při žehnání nemocné šestinedělky³⁹ bylo zvykem číst prolog z *Janova evangelia*, tedy text, který byl spojován s apotropaickými účinky. Ve formuláři k úvodu zesnulé šestinedělky⁴⁰ najdeme výzvu ke vstupu do chrámu „bez satanových nástrah“. Obřad má zjevně očištný a apotropaický charakter. Můžeme zde vyčíst obavu, že také přítomnost těla zesnulé šestinedělky může být spojena s působením zlého. Sama skutečnost, že byl vytvořen obřad pro uvedení zesnulé šestinedělky, je dokladem chápání obřadu jako purifikačního rituálu. V tomto případě nešlo v podstatě o žehnání ani o příležitost pro díkůvzdání. Jediným důvodem byla potřeba vymanění rodičky z mimořádného stavu, což bylo považováno za podmínku pro pohřbení nebožky do posvátné půdy. Přítomnost neuvedené šestinedělky mohla v očích lidové víry působit znesvěcení hřbitova podobně jako v případě nepokřtěného dítěte.

Podobný základ lze tušit i za vznikem obřadu úvodu matky, jejíž dítě zemřelo, ačkoli zde přistupují i další prvky — např. pastorační snaha o povzbuzení matky v těžké situaci. Pokropení svěcenou vodou a zapálená hromniční svíce byly chápány jako prostředky proti působení zlého. K účinkům svěcené vody patřilo v pojetí středověkých teologů mimo jiné očištění od lehkých hříchů. Rovněž hromniční svíce sloužila v lidové zbožnosti jako ochrana proti démonům. Prosby o ochranu proti ďáblu a jeho čarám byly součástí některých středověkých modliteb žehnání hromničních svící. Stejný motiv obsahují i barokní kázání. Např. A. Koniáš vysvětluje význam hromniční svíce jako apotropaický prostředek: „Konečně světi se dnes světlo k našemu užitku, abychom užívající takové ve jménu Ježíše Krista Pána posvěcené svíce, ouklady knížete temnosti ďábla snázejí poznati a zahrnati mohli a abychom rozsvícující je s velkou důvěrností k pravému světlu Pánu Ježíši skrze ně odevší škody na duši i na těle ochráněni byli.“⁴¹ Svíce byly rozsvěcovány v různých kritických momentech lidského života u lůžka umírajících, při těžkých porodech apod. Také k úvodu bylo místy zvykem přinášet právě svíci požehnanou při svátku hromnic.

Také v evangelickém prostředí byla rozšířena představa o ohrožení rodičky i novorozence ze strany satana, démonických bytostí a čarodějnic. Martin Luther o tom píše: „Prostřednictvím svých kouzelnic (čarodějnic) může satan škodit dětem, oslepi

38 Touto vsuvkou je opatřen také formulář *Ordo introducendi mulieres post partum* v olomoucké agendě z roku 1694.

39 *Benedictio mulieris in partu aegrotantis* (*Obsequiale sive benedictionale* 1520, 1585, *Rituale Pragense* 1585).

40 *Ad introducendam mulierem in partu mortuam* (*Agenda* 1585, *Agenda caeremonialia* 1586, *Agenda seu rituale Olomucense* 1745).

41 KONIÁŠ, A. *Postylla, Aneb Celo-Roční Weykladové*, Praha 1750, s. 746.

je úzkostí srdce, odvede je, nechá je zmizet a zaujme jejich místo v kolébce.“⁴² Tyto představy se dostaly i do textů evangelických agend. *Agenda, to jest pořádek křtění* z roku 1783 obsahuje modlitbu šestinedělky, v níž rodička prosí: „Chraň mne před lstí satanovou, podvodem a znamením jeho, zachovej mne od strašlivých snů, abych se jimi neděsila a opatruj mne před střelou ďáblovou ve dne létající“.⁴³

PŘECHODOVÝ RITUÁL

Úvod je přechodem do nové životní situace, provází a vyjadřuje změnu magicko-náboženského i sociálního statusu ženy. Prostřednictvím úvodu se žena stává součástí společenství žen matek. Od svých počátků byl chápán nejen jako purifikační obřad s apotropaickými prvky, ale také jako slavnostní veřejný akt. Šestinedělka při něm nevystupovala pouze jako osoba nečistá a nebezpečná, ale také jako osoba vážená, která přivedla na svět dítě a navrací se s ním do svého společenství. Měl veřejný a slavnostní charakter, byl prestižní záležitostí ženy, jejího manžela a celé rodiny.

Samotný církevní obřad má transparentní podobu přechodového rituálu, kde je přechod do nové životní situace symbolicky vyjádřen v přechodu fyzickém. Pokud bereme v úvahu také obřady lidové tradice, které se k liturgickému obřadu žehnání matky pojí, vidíme, že se zde tato symbolika rozvíjí ještě více. Šestinedělka nejprve opouští prostor domu. Odchod, spojený s opuštěním místa, kde žena trávila své šestinedělí, je provázen rituály odluky. Cesta od prahu domu až k prahu kostela, kudy se neuvedená šestinedělka ubírá, představuje prostor „mezi dvěma světy“, v magickém chápání zakořeněném v lidové kultuře je nebezpečnou zónou. Matka je ohrožena útoky zlých sil, proto je chráněna apotropaickými předměty, a sebe i své dítě zavinuje do obřadní plachty *úvodnice*.

Charakter úvodu šestinedělky jakožto přechodového rituálu symbolicky vyjádřeného i přechodem fyzickým, je nejvýraznější v liturgii katolické a pravoslavné církve, kde se zachovaly úkony a gesta provázející vstup do kostela. Přes četné žádosti ze strany věřících neměli faráři uvádět rodičky doma, a to ani v nemoci ani v ohrožení života. Úvod byl chápán jako rituál, při němž má být matka fyzicky uváděna do kostela. „Byl jsem volán před nějakým časem k těžce nemocné matce v šestinedělí, abych ji sv. svátostmi umírajících zaopatřil. Když tak se bylo stalo, tu žádali mne manžel její, rodičové, tetky, celé sousedstvo i přátelstvo i porodní bába, abych nemocnou též uvedl. Maje na mysli nepřítelství místa i zákaz pražské provinciální Synody zpěčoval jsem se tak učiniti, ale když i sama nemocná matka, ne tak slovy jako pohledem pohnutlivě prosila, tu vzhledem k *articulo mortis* ve zvláštních, a to i velmi důležitých věcech, Církev sv. připouští výjimek, jsem matku na posteli uvedl. Připomínám, že zde v lidu silně zakořeněná panuje pověra, že která matka bez uvedení zemře, pokoj v hrobě nenalézá, že v noci se zjevuje a straší, muže svého škrtí atd.; a ohledně dítky, které pro smrt matky neuvedeno a neobětováno na živu zůstalo, že z takového nic

42 LUTHER, M. *Euvres*, 7, b. m., nedat., s. 290, přejato z DELEMEAU, J. *Strach na západě ve 14.–18. století*, II, b. m., nedat., s. 54.

43 *Agenda, to jest pořádek křtění*, Praha 1783, s. 39.

dobrého nebývá nežli tulák etc.”⁴⁴ Duchovní popisuje pokračování příběhu — matce se po udělení svátosti i žehnání začalo dařit lépe, uzdravila se a znovu přišla žádat o úvod, tentokrát v kostele, načež její prosbě vyhověl. Klade redakci otázku, je-li dovoleno v případě ohrožení života udělet žehnání rodiče v soukromém příbytku. Odpověď redakce je záporná. Účel tohoto obřadu předpokládá přítomnost matky v chrámu, „a kdyby tudíž úvod matky nemocné na loži spočívající předsevzal, celý ten obřad posvátný by v opovržení upadl...”⁴⁵ Také další články uveřejněné v *Časopisu katolického duchovenstva* z období konce 19. století dosvědčují, že úvod šestinedělky mimo kostel nebyl v této době ničím výjimečným a duchovní se k němu přikláněli i v jiných situacích, než v ohrožení života rodičky. Byl poměrně běžným jevem ve městech a rozmáhal se i na venkově.⁴⁶

Hlavní námitkou proti této praxi bylo, že se jedná o obřad určený pro realizaci v chrámu — úvod do kostela. Probíhá-li u šestinedělky doma, pak vyznívá formulář problematičtěji. „Připomenouti musíme, že veškeré modlitby a obřady v *Rituálu pro úvod šestinedělky* jen tehdy mají pravý smysl, když úvod děje se v chrámě; pro úvod v příbytku naprosto se nehodí.”⁴⁷ Na námitku některých, že je lépe, pokud je šestinedělka uvedena doma, než aby vůbec nešla k úvodu, zní odpověď redakce takto: „... menší je zlo, smí-li se to vůbec zlem nazvati, když šestinedělka úvod církevní opomene, než aby obřady církve svaté, které vždy tak hluboký mají význam, svévolně tohoto významu měly zbaveny býti, což stává se při úvodu šestinedělky v příbytku.”⁴⁸

Výše uvedené poznámky nám ukazují, jak byl úvod šestinedělek chápán ve své podstatě — jako rituál, při němž byla šestinedělka uváděna slavnostně do kostela, se všemi symbolickými a sociálními významy, které se s tímto rituálním přechodem pojily. Nebyl rozhodně pouhým úkonem požehnání matce po porodu ani prostým úkonem díkůvzdání matky za narozené dítě. Ty by mohly být vykonány i v domě dotyčné, zvláště pokud by to vyžadoval její zdravotní stav. Tento úkon představuje kulminační bod obřadu a má řadu symbolických významů. Matka vstupuje do kostela, aby se prostřednictvím obřadu znovu začlenila do farní obce. Chrám je symbolem církve, do níž se matka navrácí. Zároveň pozemský chrám symbolizuje chrám nebeský, vstup do pozemského chrámu předznamenává vstup do „nebe“, do „nebeského království“, k účasti na spáse se svatými a vyvolenými Božími, jak ukazují slova orací. Dále je tento vstup připomínkou a následováním konání Panny Marie, jejího vstupu do chrámu jeruzalémského při jejím očišťování a obětování prvorozeného Syna.⁴⁹

44 Úvod nemocné šestinedělky, *Časopis katolického duchovenstva* 1880, 4, s. 297.

45 Ibid.

46 KHON, T. Křest a úvod mimo chrám, *Časopis katolického duchovenstva* 1879, 5, s. 21.

47 Ibid. s. 23.

48 Ibid. s. 24.

49 *Omnipotens sempiterne Deus, pater Domini nostri Iesu Christi: qui filium tuum unigenitum una cum matre sua semper virgine Maria, post quadraginta dierum spacia, in templo praesentatos bene+dixisti: bene+dicere hanc digneris famulam tuam N...* Všemohoucí věčný Bože, Otče našeho Pána Ježíše Krista: Ty jsi požehnal svému jednorozenému Synu spolu s jeho Matkou Marií, vždy Pannou, když ti byli po čase čtyřiceti dní představeni (odevzdání) v chrámu. Požehnej také této služebnici N...

V potridentské verzi obřadu kněz uvádí šestinedělku do kostela s výzvou, aby se poklonila synu blahoslavené Panny Marie, který ji obdařil dítětem a dále ji vede k oltáři. Matka je uvedena nejen do kostela, ale až do oltářního prostoru, do presbytáře, kam ženy za normálních okolností neměly přístup. Zde má pokleknout a děkovat Bohu za prokázaná dobra. Uvedení do oltářního prostoru představuje zajisté zdůraznění motivu oběti. Zároveň je však momentem, kdy je představena osoba rodičky jako privilegovaná. Při svatebním obřadu zde přijímala požehnání spolu se svým mužem, nyní však přichází sama. Vystupuje před oltář jako vážená osoba, jako vdaná žena, která dala život svému dítěti. Byla obdarována a přichází Bohu poděkovat.

Ze sociokulturního hlediska lze obřad úvodu šestinedělky označit jako přechodový rituál, který umožňoval ženě uskutečnit přechod do nové životní situace matky. Také u nekatolických církví, kde se obřad odehrává bez náležitých gest a úkonů zdůrazňující rituální přechod, je tento význam patrný. Úvod šestinedělky patřil po staletí mezi nejvýznamnější rituály provázející přelomové životní situace podobně jako křest, svatba a pohřeb. Proto také byly formuláře pro žehnání matky po porodu řazeny do rituálů a manuálů vedle formulářů zmíněných obřadů. Jedná se o slavnostní okamžik, který je vymezen církevním obřadem. Matka se po svém zotavení po porodu vrací do života společenství se svým novorozencem a nově pokřtěným dítětem. Tato dimenze obřadu je posílena skutečností, že je určen pouze pro ženy, které počaly své dítě v legitimním, církevně uzavřeném manželství. Církev žehnání neudělovala civilně oddané matce ani té, která vstoupila do smíšeného manželství bez církevní dispense (*kán 2375. CIC 1917*), nebo které se narodilo dítě zjevně nemanželské, ani matce nekatoličce.⁵⁰ To vypovídá o dalším významu obřadu — je nástrojem katolické církve pro uplatnění autority v oblasti manželské morálky a církevního práva. Je poctou, kterou církev vyznamenává pouze matky, které uzavřely sňatek a počaly své dítě dle daných pravidel. V některých evangelických agendách najdeme formulář úvodu „šestinedělky nepoctivé“⁵¹ a také katolický rituál z roku 1846 pro královéhradeckou diecézi obsahuje formulář pro úvod svobodné matky (*Ritus introducendi mulierem cum prole extra conjugium nata Ecclesiam accedentem*).

PLODNONOSNÝ RITUÁL

Po obřadu v kostele následovala hostina utvrzující návrat do místního společenství. Především k tomuto zakončení rituálního přechodu se pojí obřadní prvky, které předznamenávaly další významovou rovinu ukončení šestinedělí — žena se opět vrací do normálního manželského života a může také počít další dítě. Některé obyčeje mají toto počítí zajistit, jiné mu zabránit. Tuto symbolickou dimenzi církevní obřad postrádá. Ačkoli jeho vykonání znamenalo legitimní návrat matky do manželského lože, v liturgických textech není tato dimenze nijak vyjádřena. Jediným prvkem, kde se tato rovina latentně prolíná do církevního obřadu, je úkon *aspersion*. Klíčem k pochopení této významové roviny je obřad žehnání nevěsty, při němž byl tento akt chápán také jako plodonosný. Mezi účinky svćené vody patřilo, dle středověkých teologů, také *ablatio*

⁵⁰ FOLTÝNOVSKÝ, J. *Liturgika*, Olomouc 1936, s. 237–238.

⁵¹ Např. *Agenda: Pořádek práce*, Praha 1783, s. 59–61.

sterilitas — schopnost odvracet neplodnost, dávat plodnost všem pozemským věcem a rozmnožovat plody země. Stejně jako celý obřad vyjadřuje tento úkon prosbu o plodnost nevěsty. Nejinak tomu je i při žehnání matky po porodu. Úkon *aspersion* vyjadřuje, kromě purifikace (a odvrácení působení zlých sil), také prosbu o požehnání plodností.

NÁPODOBA CÍRKEVNÍHO OBŘADU: LAICKÉ ÚVODY

Kromě zmíněných obřadních prvků je třeba věnovat pozornost také tzv. „úvodům načerno“, což byly jakési laické úvody, poskytované svobodným matkám. Obřad žehnání matky byl již ve středověku chápán jako privilegium vdaných žen, které počaly své dítě v legitimním manželství. Tento postoj byl ze strany církve potvrzen i v dekretech římské koncilní kongregace, v dekretech z roku 1859 a 1897 a *Pražského provinciálního sněmu* v roce 1860. Úvod byl deklarován jako „pocta křesťanské manželky“⁵² a zároveň jako svobodný úkon vycházející ze strany matky a také jako potvrzení ukončení období, kdy se manželé musí zdržet pohlavního styku. Tuto dimenzi by úvod svobodné matky zcela postrádal.

Obřad je chápán jako žehnání, které je pro matku prospěšné, ale není nijak nezbytné. Odepření úvodu bychom mohli chápat jako určitý trest pro ženy, které se neřídí morálními zásadami a pravidly hlásanými katolickou církví. Pokud bychom obřad úvodu šestinedělek chápali pouze v tomto církevním pojetí, nešlo by o trest nijak závažný ani přísný. Avšak vzhledem k významu, jaký měl úvod v lidovém smýšlení, byl trestem vskutku přísným. Podle lidových představ (které byly místy živé ještě po celé 19. století) setrvala nevedená šestinedělka v moci zlých sil a mohla uvalit neštěstí na své blízké, způsobit neúrodu, krupobití apod. Šestinedělka byla svým stavem v místní komunitě výrazně stigmatizována a nemohla mít účast na veřejném životě. Těžko posoudit, jak dlouho toto stigma setrvalo v paměti lidu v případě nevedené šestinedělky, ale jistě neulehčovalo situaci svobodné matce, už tak nikterak snadnou.

Některé matky, kterým byl církevní úvod odepřen, podstupovaly jakýsi laický úvod „načerno“. Mohl se konat v domácích improvizovaných podmínkách, jak jej líčí např. P. Popelka.⁵³ Sešlo se k němu několik vdaných žen v domě u šestinedělky, vzaly ji mezi sebe a obešly třikrát s rozžatými svícemi kolem stolu. Přitom se spolu modlily a matka nebo kmotra je pokropila svěcenou vodou. A. Václavík popisuje, jak se ve Slopném na Luhačovicku dvě svobodné matky, které farář odmítal uvést, obrátily na jakéhosi strýce, který měl u sebe klíče od místní kaple. Ten, po dlouhém váhání souhlasil. Úvod proběhl následovně: „Zavitčiska sa nahladily, jag by šly naozajst na úvod do najlepších šatů, vzaly chásnata a šly. Strýc vzaly klíč, odemčeli kaplu, rožděli svičky, okorále na nos, natahli přes sebe jakúsi rochétku, přes břušisko štólu objessily, do ruky knižčisko a šly, říkaja z té knižky; mrmlaly cossi, brlomtali a ty zavitčiska škroptaly kročmo za něma okolo oltára jak duši (i duché). Na ostatek strýc pokropili obje svěcenú vodú a dŕstojno řekli: Nic sa nebijte, milé ropky, fčilej vám ani čert nemôže uš nic udělat“.⁵⁴

⁵² FOLTÝNOVSKÝ, J. *Liturgika*, Olomouc 1936, s. 237.

⁵³ POPELKA, P. *Narození člověka na Moravských Kopanicích*, FROLEC, V. (ed.) *Čas života: Rodinné a společenské svátky v životě člověka*, Brno 1985, s. 86.

⁵⁴ VÁCLAVÍK, A. *Luhačovické zálesí*, Luhačovice 2005, s. 320–321.

Obřadné úkony — obcházení stolu nebo skutečného oltáře s rozžatými svícemi a kropení svěcenou vodou, doprovázené modlitbami (ať skutečnými či pouze předstíranými) představují nápodobu církevního úvodu. Tento „úvod načerno“ dokládá, že úvod šestinedělky byl chápán jako rituál, nikoli jako pouhé žehnání, skladba jednotlivých prvků musela být zachována a napodobována i v rámci lidové magie. Z těchto příkladů „laických úvodů“ bychom mohli vyvodit, že za jádro obřadu bylo v pohledu lidové víry považováno obcházení oltáře s rozžatými svícemi a kropení svěcenou vodou. Přitom obcházení oltáře bylo pouze obyčejem vázaným na určité regiony, v liturgických knihách o něm nenajdeme ani zmínku. Dle pokynů obsažených v příslušných formulářích žehnání matky má rodička pouze pokleknout před oltářem.

Na druhé straně úkon, který se na základě analýzy textů katolických liturgických knih, jeví jako podstatný na obřadu úvodu šestinedělky, totiž její uvedení dovnitř do kostela, se v lidové nápodobě církevního obřadu nevyskytl. To mohlo však být u obou uvedených příkladů dáno improvizovanými podmínkami v domácím prostředí či v kapli.

ZÁVĚR

Záměrem textu bylo určit význam obřadu úvodu šestinedělek z pohledu církve, pro období 16.–20. století reprezentovaném v textech liturgických knih, kázání a odborné teologické literatury a porovnat jej s pohledem lidové víry zachyceném v lidových obřadech, přičemž převažuje důraz na pohled církve římskokatolické, s přesahy k evangelickým agendám a kázáním autorů nekatolických, zastupující pohled jiných konfesí. Můžeme konstatovat, že se v některých ohledech oba pohledy překrývají, v jiných se rozcházejí, přičemž v rámci konfesí neshledáváme podstatné rozdíly v přístupu k významu obřadu (výjimku představuje absence mariánského motivu u nekatolíků).

V církevním i v lidovém pojetí byl úvod šestinedělky původně chápán jako očištný a ochranný rituál. Církevní obřad i lidové zvyky, které jej provázely, odráží obavu lidí z působení zlých sil v důsledku mimořádného stavu rodičky a to v reziduální formě až do zániku obřadu ve 20. století. Apotropaické a purifikační motivy tvoří základ mnoha rituálních prvků lidové tradice, spojených s úvodem šestinedělky a nepochybně také hrají podstatnou roli při vzniku a vývoji církevního obřadu. V rámci liturgicko-teologického pojetí úvodu dochází však postupně k posunu v jeho chápání, po recepci liturgické reformy tridentského koncilu (*Rituale Romanum* 1614) je hodnocen především jako žehnání rodičky — tedy jako díkůvzdání za narození dítěte a vyjádření proseb za spásu pro matku i dítě. Podobně lze chápat význam obřadu i v evangelických agendách.

Lidové i liturgické prvky obřadu vykazují charakter přechodového rituálu. Úvod znamená přechod do nové životní role. V tomto směru se oba přístupy prolínaly a lidové zvyky tvořily spolu s liturgickým obřadem jeden komplex rituálního přechodu. V lidových zvycích je zřetelně patrný také motiv plodnosti, tento rozměr církevní obřad postrádá. V pohledu katolické církve po tridentské liturgické reformě byl úvod dobrovolným aktem, úkonem zbožnosti, jímž matka následuje Pannu Marii. Kulmi-

načním bodem obřadu, při němž matka obdrží požehnání a vrací se do místní obce věřících, je vstup do chrámu. V pohledu lidové víry byl úvod nezbytným úkonem, rituálem ukončujícím období šestinedělí jako mezního období v životě ženy-matky. Za jádro obřadu bylo považováno obcházení oltáře se zapálenou svící a pokropení svěcenou vodou. Tímto aktem byla matka vymaněna z moci zlých sil a vracela se k normálnímu životu.

Lidové obřadní prvky i církevní obřady spojené s úvodem postihl stejný osud. Jejich význam se postupně vyprázdnil. V rámci rozsáhlých společenských změn během 19. a 20. století, se změnil pohled na rodičku a období šestinedělí. Většina symbolických významů spojených s úvodem šestinedělek v této době zaniká. Šestinedělka již není vnímána jako osoba nečistá či ohrožená působením zlých sil a šestinedělí se stává medicínským pojmem. Rodička není vyloučena z veřejného ani bohoslužebného života a není třeba rituálu, jehož prostřednictvím by se začleňovala zpět. Úvod přestává být významným rituálem a zanikají také lidové zvyky s ním spojené. Pro liturgii katolické církve obřad oficiálně zaniká v rámci reformy 2. *vatikánského koncilu* a od počátku 20. století bývá spojován s obřadem křtu.

INTRODUCTION THE CARE OF PUERPERAE: THE IMPORTANCE OF THE CEREMONY IN THE FOLK TRADITION AND IN THE LITURGY OF THE CHURCH

The study deals with the significance of the ceremony of blessing the mother after birth in Bohemia and Moravia in the period from the 16th to the 21st century. It focuses a different accents in the approach of folk belief, which is reflected in folk customs and the significance which to the ceremony attributed Church. The ceremony of blessing the mother after birth was one of the most important rituals in the life of Bohemian and Moravian people from the Middle Ages until the late 19th century. We are convinced by this fact not only by ceremonial elements of folk traditions, but also by the fact that the forms of the ceremony of this blessing were ranked in the liturgical books between the sacraments and blessing accompanying significant life milestones, such as marriage, baptism and burial. Church blessing ceremony accompanied by many folk customs, both of which formed integral whole, ritual complex which accompany the transition women from the status of puerperas as those excluded from the local community to the status of the mother, adopted in this social status. The text does not deal with the description of folk rites, or socio-cultural context, e.g. high maternal and infant mortality, marital and extramarital fertility and other phenomena that have a direct impact on the development of the ritual elements connected with our theme. Attention is focused on the elements of a religious ceremony of blessing the mother after birth, its origin, form and meaning from the perspective of the Church. The work is based primarily on an analysis of blessing texts included in the liturgy books of the churches active in Bohemia and Moravia, as well as texts which attempt to present an exposition of the ceremony meaning, homiletic literature — Czech postils by Catholic and Evangelical authors and specialist theological literature, specifically liturgical textbooks and specialist journals. Particular attention is paid to Catholic liturgy ceremony from which ceremonies of other religion are derived.

KEYWORDS

Ceremony — Blessing the Mother after Birth — Bohemia and Moravia — Folk and Church Perception — 16th–21th Century